

Marcin WICHMANOWSKI

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Instytut Nauk o Polityce i Administracji, Lublin, Polska

Zarys problemu bezpieczeństwa Polski w myśli politycznej Polskiego Stronnictwa Ludowego po 1990 r.*

**Poland's Security in the Political Thought of the Polish People's Party after 1990:
An Outline of the Problem**

• Abstrakt •

Polskie Stronnictwo Ludowe od początku transformacji systemowej w Polsce jest stałym elementem sceny politycznej. W przestrzeni refleksji politycznej Stronnictwa występują zagadnienia związane z aksjologicznymi podstawami działalności, w tym także z kwestią zapewnienia bezpieczeństwa Polski. Według PSL czynnikiem wprowadzającym poczucie bezpieczeństwa jest zagwarantowanie bytu jednostkowego, rodzinnego i narodowego Polaków. Ludowcy zawsze podkreślali potrzebę zapewnienia suwerenności państwa, ochrony jego granic i obrony obywateli polskich przebywających poza obszarem Rzeczypospolitej. Zwracano uwagę na potrzebę kształtowania dobrych stosunków z sąsiadami i innymi państwami. Partia swoją myśl polityczną dotyczącą kwestii bezpieczeństwa kilkakrotnie modernizowała, wzbogacając ją o nowe treści odpowiadające pojawiającym się wyzwaniom. W latach 90. XX w. w programach PSL problem bezpieczeństwa postrzegany był tradycyjnie, jako bezpieczeństwo państwa i jego

• Abstract •

Ever since the beginning of the systemic transformation in Poland, the Polish People's Party (PSL) has been a permanent element of the political scene. In the space of the Party's political thought, there are issues related to the axiological foundations of activity, including the issue of ensuring Poland's security. According to PSL, the factor introducing a sense of security is to safeguard the individual, family and national existence of Poles. The People's Party has always emphasized the need to ensure the sovereignty of the state, to protect its borders and Polish citizens residing outside the territory of the Republic of Poland. Attention was drawn to the need to develop good relations with neighbours and other countries. The party has made several updates in its political thought regarding security issues, enriching it with new content corresponding to emerging challenges. In the 1990s, in PSL programs, the issue of security was perceived traditionally, as the security of the state and its defence. In the following years,

* Artykuł powstał przed wyborami w 2023 r.

obrona. W kolejnych – bezpieczeństwo państwa miało zostać osiągnięte dzięki wielu przedsięwzięciom krajowym czy międzynarodowym, takim jak m.in. wejście Polski w struktury euroatlantyckie, współpraca z sąsiadami, działalność w ramach CEFTA, poprawa bezpieczeństwa ekologicznego oraz ostatnie – walka z pandemią COVID-19, modernizacja armii i pomoc dla Ukrainy. Ludowcy jako wyznawcy „trzeciej drogi” postulują pluralizm w gospodarce, który ma również znaczenie dla bezpieczeństwa państwa.

state security was to be achieved thanks to many national or international projects, that is, among others, Poland's entry into the Euro-Atlantic structures, cooperation with neighbours, activities in the framework of CEFTA, improvement of ecological security, and, most recently – the fight against the COVID-19 pandemic, modernization of the army, and assistance for Ukraine. As followers of the “third way”, the People's Party postulates pluralism in the economy as significant for state security.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo; myśl polityczna; ruch ludowy; PSL

Keywords: security; political thought; people's (peasants) movement; Polish People's Party

Wprowadzenie

Przedmiotem analizy jest postrzeganie kwestii bezpieczeństwa narodowego w myśli politycznej Polskiego Stronnictwa Ludowego. Cezury czasowe zawierają się pomiędzy rokiem 1990 a 2023 (start w wyborach parlamentarnych jako Trzecia Droga, wspólnie z Polską 2050 Szymona Hołowni). Artykuł przygotowano na podstawie materiałów źródłowych, głównie programów PSL z lat 1990–2023, oraz literatury przedmiotu. Jako metody i techniki badawcze wykorzystano przede wszystkim analizę źródeł i śladów myśli politycznej PSL oraz analizę porównawczą.

Na przełomie lat 80. i 90. XX w. w Europie Środkowo-Wschodniej nastąpiły zmiany geopolityczne. Nastał kres jałtańskiego systemu zależności państw Europy Środkowo-Wschodniej od ZSRR zarówno w sensie gospodarczym, jak i polityczno-militarnym. Jednak zamiast oczekiwanej stabilizacji bezpieczeństwa międzynarodowego po rozpadzie ZSRR i zakończeniu okresu „zimnej wojny” nastał czas narastania nowych zagrożeń. Rozpad systemu dwubiegunowego nie spowodował, że pokój zapanował automatycznie. Z kolei rozluźnienie w byłym bloku wschodnim przyniosło wojny i destrukcję bezpieczeństwa, co skutkowało poszukiwaniem nowych gwarancji (Indraszczyk, 2008, s. 31).

Zmiany, które zaszły w Europie Środkowo-Wschodniej doprowadziły do sytuacji, że nie było żadnego państwa, które graniczyło z Polską przed 1990 r. Powstały Republika Czech i Republika Słowacji jako odrębne państwa, Niemiecka Republika Demokratyczna została wchłonięta przez Republikę Federalną Niemiec, ZSRR przestało istnieć. Wymagało to od poszczególnych państw redefinicji sytuacji politycznej w tej części kontynentu. W polityce międzynarodowej w państwach

Europy Środkowo-Wschodniej (wcześniej uzależnionych od ZSRR) zderzyły się w latach 90. XX w. i na początku XXI stulecia dwie koncepcje. Polska reprezentowała kurs ku integracji ze strukturami euroatlantyckimi. Drugą koncepcję realizowano pod kuratelą Rosji (Szamik, 2016, ss. 286–288).

W Polsce po obradach Okrągłego Stołu i w następstwie wyborów kontraktowych podjęto próby stworzenia rządu. W sierpniu 1989 r. z inicjatywy Lecha Wałęsy, przy wsparciu Romana Malinowskiego i Jerzego Józwiaka, powstała koalicja Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, Stronnictwa Demokratycznego i Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego. Było to niezwykle doniosłe wydarzenie, również dla ludowców. Praktycznie bowiem legły w gruzach zapisy o „przewodniej roli Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”. Stronnictwo współtworzyło rząd na zasadach partnerskich, stając się podmiotem, a nie przedmiotem życia politycznego. Miało to wówczas jednak głównie wymiar propagandowy (Gmitruk, 2012, ss. 47–48).

Powstanie PSL

W dniu 26 listopada 1989 r. rozpoczęły się obrady XI Nadzwyczajnego Kongresu ZSL. Podjęto na nim uchwałę „o zakończeniu działalności ZSL i powołaniu PSL Odrodzenie”. Przyjęto nowy program, w którym znalazły się postulaty dotyczące m.in. „pokojowego ułożenia stosunków między państwami i narodami”. Większość działaczy ludowych i sympatyków niezależnych od struktur ZSL uznała jednak PSL Odrodzenie za ZSL pod innym szyldem (Stenogram XI Nadzwyczajnego Kongresu ZSL, 1989; Dąbrowski, 1992, s. 58; Szamik, 2016, ss. 39–40; Gmitruk, 2003, s. 44).

Na początku 1990 r. działały trzy partie o nazwie Polskie Stronnictwo Ludowe: PSL Odrodzenie, PSL Solidarność i PSL Wilanowskie. Wszystkie deklarowały poparcie dla zjednoczenia ruchu ludowego. Kongres Jedności Polskiego Stronnictwa Ludowego odbył się 5 maja 1990 r. Powstałe na mocy jego postanowień PSL było znaczącą siłą polityczną w Polsce. W październiku 1990 r. opublikowano pierwszy program polityczny i społeczno-gospodarczy nowo powstałego PSL (*Program polityczny i społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego (w ujęciu teзовym)*, 1990; Szamik, 2016, s. 40, 46, 49; Gmitruk, 2012, ss. 56–57). Znalazł się w nim zapis, że PSL powołane do życia przez Kongres Jedności w dniu 5 maja 1990 r. w Warszawie jest spadkobiercą i kontynuatorem partii politycznych ruchu ludowego, a więc Polskiego Stronnictwa Ludowego z lat 1945–1947. Zwrócono również uwagę, że Stronnictwo w swoim programie nawiązuje do kierunków nakreślonych przez wielkich przywódców ludowych – Wincentego Witosa, Macieja Rataja, Stanisława

Mikołajczyka i innych, a w sposób szczególnie wykorzystuje treści programowe PSL z roku 1946, opierając się na ideologii agraryzmu (*Program polityczny i społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego (w ujęciu tezowym)*, 1990; Szamik, 2016, ss. 48–50; Gmitruk, 2012, s. 56).

Program nawiązujący do rozwiązań agrarnych (jeszcze z okresu międzywojennego i tużpowojennego) został przekształcony w duchu nowej rzeczywistości w neoagraryzm. Biorąc pod uwagę m.in. interwencjonizm państwowy w państwach demokracji liberalnej, neoagraryści uważali, że kapitalizm przy pewnych ograniczeniach, np. własności prywatnej, zachowuje zdolność do rozwoju i rozwiązywania nabrzmiałych kwestii społecznych (Jachymek, 1993, s. 26; *Program polityczny i społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego (w ujęciu tezowym)*, 1990; Gmitruk, 2012, ss. 62–76).

Należy podkreślić, że PSL jest jedną z nielicznych partii działających nieprzerwanie od początku transformacji w Polsce. Uczestniczyło w kilku koalicjach, współtworząc rządy. Jest więc stałym elementem polskiej sceny politycznej. W ciągu lat funkcjonowania PSL kilkanaście razy modernizowało program, za każdym razem wzbogacając go o nowe doświadczenia polskie, jak również międzynarodowe.

Bezpieczeństwo w myśli politycznej PSL

W przestrzeni refleksji politycznej PSL wystąpiły zagadnienia z aksjologicznymi podstawami działalności, w tym związanej także z bezpieczeństwem Polski. Czynnikiem wprowadzającym poczucie bezpieczeństwa było według ludowców zagwarantowanie bytu jednostkowego, rodzinnego i narodowego Polaków. W kontekście bezpieczeństwa państwa PSL sytuowało również bezpieczeństwo pracy, socjalne, zdrowotne, osobiste i komunikacyjne.

Na początku lat 90. XX w. problem bezpieczeństwa państwa w programie politycznym był postrzegany przez PSL w zasadzie tradycyjnie, podobnie jak inne kwestie (kalka z lat międzywojnia czy powojennego PSL Mikołajczyka). Występował problem bezpieczeństwa państwa i jego obrony, a także problem bezpieczeństwa zbiorowego. (Indraszczyk, 2008, ss. 31–48; *Program polityczny i społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego (w ujęciu tezowym)*, 1990).

Jednym z elementów bezpieczeństwa państwa miała być zmodernizowana armia, której trzon stanowiłaby armia zawodowa. Nadal jednak PSL uważało powszechny obowiązek zasadniczej służby wojskowej za obligatoryjny (w latach 90. jeden z podstawowych obowiązków obywatelskich według PSL – nieuchylenie się od służby wojskowej) (Grządkowski, 2012, s. 87; Indraszczyk, 2008, s. 38).

Waldemar Pawlak, premier rządu koalicyjnego SLD-PSL, w dniu 8 listopada 1993 r. wystąpił w sejmie z programem działania rządu. Program był oparty w znacznej części na programie PSL. Punkt szósty programu dotyczył wojska. Niezbędne było zahamowanie spadku nakładów na wojsko, unowocześnienie armii, rozwój polskiego przemysłu zbrojeniowego. Punkt siódmy dotyczył polityki zagranicznej. Omawiając tę dziedzinę, premier wskazał następujące kierunki działania: dbałość o umocnienie niepodległości i suwerenności, proces integracji z Unią Europejską i NATO, podtrzymywanie więzi z rodakami poza granicami kraju (Szamik, 2016, ss. 117–118; *Koalicja SLD-PSL po roku (dorobek, problemy, wnioski)*, 1994, ss. 6–8).

PSL dostrzegało także problem zagrożenia ekologicznego, ale w wymiarze państwowym; zagrożenia degradacji środowiska poprzez gospodarkę nieprzyjazną przyrodzie. Bezpieczeństwo ekologiczne Stronnictwo upatrywało w restrukturyzacji gospodarki pod kątem ograniczenia do ram bezpiecznych dla środowiska emisji gazów i innych substancji zatruwających przyrodę (Indraszczyk, 2008, s. 32; Łukaszewicz, 2001, s. 86; Wójciak, 2012, ss. 123–142).

W kolejnych latach podejście do problemów bezpieczeństwa ewoluowało. W obrębie bezpieczeństwa państwa PSL postulowało również wytworzenie systemu informacyjnego państwa polskiego jako podstawy długookresowego prognozowania zagrożeń życia obywateli i wypracowywania metod ich przewyżczania. Brakowało szczegółowych określeń zagrożeń, ale można zauważyć, że oprócz zagrożenia wojną brano pod uwagę także inne, np. zdrowotne – epidemiologiczne. Kwestie zdrowotne zyskały nowy wymiar w momencie pandemii COVID-19 i walki z nią. „Pakt dla zdrowia” to pierwszy rozdział programu wyborczego PSL z roku 2023 (Indraszczyk, 2008, ss. 38–41; *Program Polskiego Stronnictwa Ludowego 2023*, 2023, ss. 2–6, 37–42; *12 Gwarancji Trzeciej Drogi*, 2023).

Polityka zagraniczna, stosunki z sąsiadami

Bezpieczeństwo państwa miało zostać osiągnięte poprzez wiele przedsięwzięć międzynarodowych. Już w pierwszym programie (politycznym i gospodarczym PSL z 1990 r.) odrębna część materiału ideowego dotyczyła spraw międzynarodowych. Określono priorytety polskiej polityki zagranicznej, akcentując potrzebę zapewnienia suwerenności państwa, ochrony jego granic i obrony obywateli polskich przebywających poza obszarem Rzeczypospolitej. Zwracano uwagę na potrzebę kształtowania dobrych stosunków ze wszystkimi sąsiadami, „państwami i narodami Europy Wschodniej”, „z krajami, które wyzwoliły się spod rządów komunistycznych”, „krajami skandynawskimi”, a także „państwami Europy Zachodniej

i Ameryki Północnej”. PSL pozytywnie odnosiło się również do idei wspólnoty europejskiej, z zastrzeżeniem dotyczącym zachowania suwerenności (Europa Ojczyzn). Formułowano postulaty odchodzenia „świata od tradycyjnych podziałów polityczno-militarnych”, skutkiem czego zdaniem polityków PSL bezprzedmiotowe stałoby się istnienie Układu Warszawskiego i NATO (*Program polityczny i społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego*, 1990; *Program społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego. VIII Kongres PSL, Warszawa 23 X 2004*, 2004; *Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa 15 kwietnia 2007*, 2007; *Narodowe priorytety PSL na lata 2007–2011. Komitet Wyborczy PSL Warszawa 2007*, 2007; Indraszczyk, 2008, s. 40; Szamik, 2016, s. 51).

Analizując kwestię stosunków z sąsiadami Polski przez pryzmat rozwiązań programowych, można odnieść się kolejno do: 1) stosunków z państwami, które w swej polityce obrały kierunek proeuropejski (Litwa, Słowacja, Czechy, Niemcy); i 2) stanowiska wobec Federacji Rosyjskiej oraz państw, w których Rosja utrzymywała znaczne wpływy (Białoruś i Ukraina). Stosunki Polski z sąsiadami, którzy od początku lat 90. byli zorientowani na zacieśnienie współpracy z Unią Europejską i NATO, uważano za poprawne. Widziano zbieżność interesów i podejmowanie współpracy. Za przykład mogą posłużyć działania Grupy Wyszehradzkiej, Rady Państw Morza Bałtyckiego i Trójkąta Weimarskiego. Ludowcy przychylnie odnieśli się do tych działań, co wynika z dokumentów Stronnictwa i wystąpień polityków PSL np. na forum parlamentu (Szamik, 2016, s. 275; *Program polityczny i społeczno-gospodarczy. Deklaracja ideowa*, 1996, s. 27; Wystąpienie Posła Romana Jagielińskiego, 1998, ł. 99–100).

PSL w latach 90. XX w. wypracowało rozwiązania programowe obejmujące całokształt spraw państwowych. Jednakże nie wszystkim kwestiom poświęcono jednakowo dużo miejsca. Bardzo rozbudowane były zagadnienia związane z warunkami i wymaganiami członkostwa Polski w strukturach NATO i UE. Skoncentrowano się głównie na kwestiach dotyczących zbliżenia do struktur euroatlantyckich w odniesieniu do obronności i polityki zagranicznej. Ludowcy nie wypracowali jednak spójnej wizji miejsca Polski w strukturach międzynarodowych. Dominowały bardzo ogólnikowe zapisy odnoszące się np. do konieczności nawiązywania przyjaznych stosunków z poszczególnymi państwami. Postulowano ponadto strategię równowagi w polityce zagranicznej. Doceniano możliwości Białorusi, Rosji i Ukrainy jako potencjalnych rynków zbytu dla wyprodukowanej w Polsce żywności. Krytykowano asymetrię w stosunkach z Zachodem i Wschodem (*Program. Punkty dla Polski – kierunki prezydentury Waldemara Pawlaka*, 2012, s. 139). Rosję PSL postrzegało jako najważniejsze państwo regionu wschodnioeuropejskiego, które ma olbrzymie

znaczenie dla kształtowania stosunków międzynarodowych i jest jedynym w zasadzie państwem sąsiednim mającym potencjał służący do agresywnej i gospodarczej dominacji w regionie (Indraszczyk, 2008, ss. 38–39; *O kształtowanie szans rozwoju dla Polski. IV Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Uchwała programowa*, 1995, s. 93).

Stronnictwo przywiązywało dużą wagę do sojuszniczych związków i współdziałania z państwami ościennymi. Ich umacnianie zależało od przestrzegania zasady wzajemnych korzyści, zrozumienia i uczciwego wyjaśnienia tzw. białych plam w historii najnowszej. Zdaniem PSL ważne było ułożenie dobrosąsiedzkich stosunków z nowo powstałymi państwami po rozpadzie ZSRR. Tragiczne doświadczenia historii – twierdzili ludowcy – nie mogły dzielić Polski i jej sąsiadów (Szamik, 2016, s. 282–285; *Polskie Stronnictwo Ludowe w Sejmie II Kadencji i w Senacie III Kadencji 1993–1996*, 1996, s. 138; Wystąpienie Posła Janusza Dobrosza, 1998, ł. 86–87).

Kluczową rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa międzynarodowego miały odgrywać bilateralne układy zawierane pomiędzy poszczególnymi państwami. Dla umocnienia trwałej, pokojowej współpracy duże znaczenie miało również istnienie właściwych instytucji międzynarodowych (np. ONZ).

Ludowcy uważali, że tylko w warunkach pokoju państwa i narody mogą się rozwijać, zachować terytorialną integralność, suwerenność oraz kształtować lepsze warunki rozwoju na przyszłość. Wojnę uznawali za „klęskę i zakałę ludzkości”. Dlatego też PSL stało na stanowisku wyeliminowania wojny jako narzędzia rozstrzygania sporów między narodami i państwami oraz przeniesienia ich na płaszczyznę rokowań, negocjacji i polubownych rozwiązań (Jachymek, 2008, s. 178).

Nowe elementy w kwestii bezpieczeństwa w myśli PSL

Kongres PSL w 1995 r. podtrzymał dotychczasową myśl w kwestiach bezpieczeństwa, wprowadzając nowe elementy. Bezpieczeństwo państwa nierozzerwalnie łączyło się z bezpieczeństwem międzynarodowym. W tym obszarze pojawiły się także: udział Polski w programie „Partnerstwo dla Pokoju”, współpraca w ramach CEFTA (Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu), rozszerzenie współpracy z Rosją i rozwój kontaktów z państwami Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej. Poszukiwanie rozwiązań bezpieczeństwa poszerzone zostało o powiązania handlowe i gospodarcze. Program „Partnerstwo dla Pokoju” pojawił się jako odzwierciedlenie propozycji amerykańskich w drodze do wejścia w struktury NATO (Indraszczyk, 2008, ss. 39–40; *O kształtowanie szans rozwoju dla Polski. IV Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Uchwała programowa*, 1995, s. 93; Szamik, 2016, s. 276, 293–295; Krzeczunowicz, 1999, s. 16; Wystąpienie Premiera Waldemara Pawlaka, 1992, ł. 7–13).

Interesującym elementem ładu międzynarodowego była propozycja PSL dotycząca wspierania działań wychowawczych społeczeństw, co miało służyć zapobieganiu powstawaniu konfliktów w Europie i świecie. Dostrzeżono olbrzymią rolę edukacji w kształtowaniu nastrojów społeczeństw. Umieszczenie takiego projektu w programie było odzwierciedleniem konfliktów toczących się na południu Europy oraz w strefie kaukaskiej. Szczególnie te europejskie były wynikiem niedostatecznej edukacji społeczeństw, edukacji w duchu tolerancji i zrozumienia (Indraszczyk, 2008, s. 39; *O kształtowanie szans rozwoju dla Polski. IV Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Uchwała programowa*, 1995, s. 23, ss. 27–29; *V Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 1997, ss. 128–129; *VI Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 1998, ss. 30–39, 109–120, 150–58; *VII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego, 2000, ss. 15–37, 74–78; VIII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 2004, s. 18 i n.).

O ile proces integracji z NATO nie budził u ludowców większych zastrzeżeń, o tyle przystąpienie do UE sprawiło, że PSL zajęło pozycję „eurorealisty”. Stronnictwo stało na gruncie Europy Ojczyzn i było niezwykle wyczulone w kwestii suwerenności państwowej. Już w trakcie prac nad kształtem Konstytucji RP – uchwalonej w 1997 r. – członkowie Komisji Konstytucyjnej desygnowani przez PSL nie wyrażali zgody na zapis w ust. 1 art. 90: „Rzeczpospolita może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach”. Ludowcy wychodzili z założenia, że jest to zbyt otwarta formuła; będzie budziła w społeczeństwie polskim obawy o suwerenność, co może utrudnić konstruktywny dialog. Prezes PSL Waldemar Pawlak zaproponował wprowadzenie wykazu rodzajów kompetencji, których nie można przekazać podmiotowi międzynarodowemu. Szansa jednak nie została wykorzystana (Szamik, 2016, s. 302; *Jakiej Polski chcemy. Dokumenty programowe*, 1991, ss. 18–19; *Żywią, bronią, gospodarują. Dokumenty programowe*, 1993, ss. 19–20, 62–64; Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., 1997; Wystąpienie Premiera Waldemara Pawlaka, 1993, ł. 4–13).

Po akcesji Polski w struktury NATO i Unii Europejskiej PSL uważało, że te organizacje są głównymi gwarantami bezpieczeństwa. PSL opowiadało się za rozszerzaniem obydwu organizacji i w ten sposób obejmowanie coraz to nowszych obszarów będących pod wspólnym parasolem ochronnym.

PSL było za jak najszybszą realizacją Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE oraz Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, poprzez które wzmocni się właściwości i zdolności obronne Unii. Stronnictwo uważało jednak, że realizacja celów UE nie może stać w opozycji do NATO i powinna być prowadzona przy współpracy z NATO i Stanami Zjednoczonymi.

PSL uznało Stany Zjednoczone za strategicznego sojusznika Polski, ale również Europy i UE, dlatego domagało się procesów regulujących i budujących współpracę transatlantycką. Deklarowało wspieranie „obecności Stanów Zjednoczonych w Europie Środkowo-Wschodniej”, aczkolwiek dostrzegało dysproporcję sił i znaczenia politycznego między Polską i Stanami Zjednoczonymi. Do jej poprawy na korzyść Polski proponowało osiągnięcie dobrych stosunków bilateralnych z dwoma największymi sąsiadami Polski – Niemcami i Rosją, co miało wzmocnić pozycję Polski w układzie partnerskim ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki (Indraszczyk, 2008, s. 40; *Nadzwyczajny IX Kongres PSL. „Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans”. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego*, Warszawa 15 kwietnia 2007 r., 2007; *VIII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 2004, s. 10 i n.; Szamik, 2016, s. 10; *Program polityczny i społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego (w ujęciu tezowym)*, 1990; *Jakiej Polski chcemy. Dokumenty programowe*, 1991; *V Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 1997; *VI Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 1998; *O kształtowanie szans rozwoju dla Polski. IV Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Uchwała programowa*, 1995; *VII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 2000; *VIII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*, 2004; *Program społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego. VIII Kongres PSL, Warszawa 23 X 2004*, 2004).

Terroryzm i globalizacja

Zwłaszcza po 11 września 2001 r. PSL w kwestiach zagrożenia bezpieczeństwa, oprócz wcześniej wymienianych, zaczęło dostrzegać i artykułować również zagrożenia płynące ze strony terroryzmu, przenikania i rozwoju grup przestępczych, chociaż jako koalicjant nie popierało wysyłania polskiego wojska na Bliski Wschód (Indraszczyk, 2008, s. 40; *Program społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego. VIII Kongres PSL. Warszawa 23 X 2004*, 2004, ss. 33–36; *Nadzwyczajny IX Kongres PSL. „Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans”. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego. Warszawa 15 kwietnia 2007 r.*, 2007; *Narodowe priorytety PSL na lata 2007–2011. Komitet Wýbórczy PSL*, 2007). Stronnictwo przykładło dużą wagę do asymetrycznych zagrożeń bezpieczeństwa państwa wynikających ze struktury i kondycji gospodarczej państwa.

SL z niepokojem zwracało uwagę, że dominującą cechą współczesnych stosunków międzynarodowych jest proces globalizacji. Politycy Stronnictwa podkreślali, że zwolennicy skrajnego liberalizmu z rozmachem reklamują jego zalety, gdyż mają

istotny wpływ na zasady rządzące globalizacją i czerpią z tego korzyści. Rozwój globalizacji i współzależności państw i systemów gospodarczych na nowe obszary były dotychczas słabo artykułowane w myśli programowej PSL. Uważano, że jednym z najważniejszych problemów jest kwestia bezpieczeństwa gospodarczego, a zwłaszcza uzależnienia od dostaw surowców niezbędnych do prawidłowego rozwoju gospodarki państwa. Skutkiem załamania się stabilizacji mógł być nawet konflikt zbrojny. Ludowcy twierdzili, że liberalni promotorzy globalizacji nie liczą się z suwerennymi prawami państw narodowych, wywołując opór niektórych z nich, a także organizacji międzynarodowych. Według polityków Stronnictwa globalizacja poszerza skalę kryzysu systemu finansowego i pogłębia kryzys demokracji w świecie, powoduje apatię społeczną, która może przekształcić się w postawy agresywne. Jest więc koniecznością działanie na rzecz takiego kierunku globalizacji, który przeciwdziałałby pozbawianiu państw narodowych kolejnych atrybutów (Indraszczyk, 2008, ss. 31, 40; *Nadzwyczajny IX Kongres PSL. „Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans”. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego. Warszawa 15 kwietnia 2007 r.*, 2007; *Narodowe priorytety PSL na lata 2007–2011. Komitet Wyborczy PSL*, 2007).

Z drugiej strony PSL uważało, że obecnie globalizacja stała się jednym z kluczowych elementów bezpieczeństwa zbiorowego. Współczesny świat powinien dążyć do urzeczywistnienia idei bezpieczeństwa zbiorowego, czemu powinna służyć bardziej efektywnie Organizacja Narodów Zjednoczonych. Chodzi o stworzenie szans rozwoju słabszym częściom światowej społeczności, a nie o umacnianie dominacji najsilniejszych, a także przeciwdziałanie narastającym tendencjom hegemonistycznym transnarodowych korporacji finansowo-przemysłowych (Indraszczyk, 2008, ss. 31–32).

Ponadpartyjna polityka zagraniczna

PSL opowiedziało się za tym, by polska polityka zagraniczna miała charakter ponadpartyjny. Różne siły polityczne powinny brać udział w uspołecznianiu polityki zagranicznej; opracowaniu zasad koncepcji i sposobów realizacji. Ludowcy są przeciwni monopolowi jednej orientacji w prowadzeniu polityki zagranicznej.

Polityka zagraniczna winna być funkcją polityki wewnętrznej i mieć charakter wybitnie pokojowy. PSL opowiada się za harmonijnym kształtowaniem relacji międzynarodowych, które respektowałyby polską rację stanu i historyczne doświadczenia Polaków, zapewniałyby długofalowy rozwój państwa oparty na sile wewnętrznej oraz trwałych, wielostronnych i partnerskich sojuszach (Jachymek, 2008, s. 180).

Problem bezpieczeństwa w programie wyborczym 2023

PSL do wyborów w 2023 r. wystartowało w koalicji z Polską 2050 Szymona Hołowni. W ostatnim programie wyborczym rozdziały I, X i XI dotyczą polityki zdrowotnej, obronnej i sił zbrojnych oraz polityki zagranicznej. W rozdziale I zatytułowanym „Pakt dla zdrowia” napisano, że „Walka z epidemią koronawirusa w Polsce uwypukliła problemy, z jakimi zmagają się system ochrony zdrowia, dlatego trzeba podjąć pilne działania mające na celu naprawę tych obszarów, które nie funkcjonują, jak należy. Stawiamy ochronę zdrowia na pierwszym miejscu, bo nie ma nic ważniejszego ponad życie i zdrowie Polaków”. W tej części programu znalazły się m.in. następujące hasła: 1) „Zwiększenie wydatków publicznych na służbę zdrowia do 7% PKB”; 2) „Stop centralizacji i oddłużenie szpitali samorządowych”; 3) „Europejski Plan Walki z Rakiem”; 4) „Darmowe leki, szczepienia i opieka dentystyczna dla dzieci”; 5) utworzenie „Polskiej Fundacji Zdrowia”; 6) „Podniesienie wysokości wynagrodzeń pracowników ochrony zdrowia o 30%”; 7) „1000 zł odpisu od podatku za leczenie w prywatnych placówkach ochrony zdrowia”; 8) „Podniesienie limitów przyjęć studentów na studia medyczne”; 9) „Ułatwienie otwarcia i ukończenia specjalizacji medycznych”; 10) „Ustawa o bezpieczeństwie zawodowym pracowników ochrony zdrowia i ograniczenie zjawiska wieloletowości”; 11) „Ustawa o bezpieczeństwie pensjonariuszy i pracowników ośrodków opieki długoterminowej”; 12) „Rozwój opieki medycznej w warunkach domowych i w teleopiece”; 13) „Utworzenie Narodowego Instytutu Chorób Zakaźnych i reforma Państwowej Inspekcji Sanitarnej”; 14) „Zmiana modelu finansowania oddziałów zakaźnych”; 15) „Zwiększenie liczby lekarzy ze specjalizacją z chorób zakaźnych, a także pielęgniarek epidemiologicznych”; 16) „Utworzenie krajowej agencji rezerw dla szpitalnictwa” (*Program Polskiego Stronnictwa Ludowego 2023*, 2023, ss. 3–6).

W podobnie aktualnym tonie rozpoczyna się część programu PSL dotycząca obronności. Czytamy, że „Sytuacja przy granicy z Białorusią jasno pokazała, że rola sił zbrojnych i polityki obronnej wciąż jest bardzo istotna. Konieczna jest modernizacja naszego wojska i odpolitycznienie armii. Wobec toczącej się za wschodnią granicą wojny musimy być stale przygotowani do odparcia wszelkich zagrożeń, w tym tych wynikających z działań hybrydowych. Silna armia to fundament naszego bezpieczeństwa”. Tytuł X rozdziału programu to „Polityka obronna i siły zbrojne”. Znalazły się w nim następujące zagadnienia: 1) „Finansowanie armii – 50% wydatków na zbrojenia w polskim przemyśle”; 2) „Utrzymanie kontraktów zbrojeniowych”; 3) „Zwiększenie zdolności bojowych Polskiej Armii”; 4) „Wojska bezzałogowe jako nowy rodzaj Sił Zbrojnych RP”; 5) „Polski przemysł zbrojeniowy”; 6) „Wojska Obrony Terytorialnej” według PSL „[...] powinny zostać elementem składowym

zawodowej armii [...]”; 7) „Odpolitycznienie armii”; 8) „Wojskowa Służba Zdrowia” (*Program Polskiego Stronnictwa Ludowego 2023*, 2023, ss. 28–29).

Rozdział XI dotyczy polityki zagranicznej. „Żyjemy w czasach wyjątkowej niestabilności i widocznej zmiany światowych realiów geopolitycznych – wojna na Ukrainie jest tego najlepszym dowodem. Podstawą skutecznej polityki zagranicznej jest jej konsekwentne prowadzenie i wyznaczenie celów strategicznych na kolejne lata. Dziś tego brakuje, a Polska, przez nieodpowiedzialne ruchy rządzących, z jednego z głównych państw Unii Europejskiej stała się państwem, które nie znajduje się przy głównym stole, gdzie podejmowane są kluczowe decyzje. PSL konsekwentnie stoi na stanowisku, iż priorytetem polskiej polityki zagranicznej powinno być budowanie sojuszy i wzmocnienie pozycji Polski na arenie międzynarodowej – to odpowiedzialne decyzje polityków, takich jak Waldemar Pawlak czy Jarosław Kalinowski – którzy niezmiennie podczas swoich rządów dążyli najpierw do wstąpienia Polski do NATO i Unii Europejskiej, a potem wzmocnienia tam naszej pozycji – gwarantują dzisiaj nasze bezpieczeństwo. Z tej drogi nie wolno zawracać, jak chcą to czynić niektórzy politycy obecnie rządzący!” Przytoczony fragment otwiera część programu, w której znalazły się zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego: 1) „Silna Polska w silnej Unii Europejskiej. [...] powinniśmy dążyć do wpisania naszego członkostwa we Wspólnocie Europejskiej do Konstytucji [...]”; 2) „Polityka wschodnia. [...] Polskie Stronnictwo Ludowe stoi na stanowisku, iż musimy wszystkimi dostępnymi siłami wspierać Ukrainę w jej walce o suwerenność [...]”; 3) „Grupa Północ-Południe – Nasza polityka zagraniczna musi się skoncentrować na przywróceniu Polsce roli jednego z rozgrywających państw w ramach Unii Europejskiej [...] Polska powinna podjąć inicjatywę utworzenia Grupy Północ-Południe, która będzie się składać z sześciu państw o największym znaczeniu gospodarczo-politycznym w danym regionie Europy”; 4) „Zabezpieczenie polskich interesów w Wielkiej Brytanii [...]. Musimy zrobić wszystko, aby zabezpieczyć interesy naszych przedsiębiorców i pracowników na Wyspach [...]”; 5) „Wspólne cele strategiczne [...]. Podstawą skutecznej polityki zagranicznej jest jej ciągłość, nie może ona być polem konfliktu politycznego [...]”; 6) „Dyplomacja gospodarcza [...] na całym świecie reprezentowanie interesów ekonomicznych jest głównym zadaniem dyplomacji, dlatego należy zrobić wszystko, aby zapewnić wsparcie polskim przedsiębiorcom w poszukiwaniu nowych kontaktów handlowych i otwieraniu nowych rynków na polskie towary [...]” (*Program Polskiego Stronnictwa Ludowego 2023*, 2023, ss. 30–31).

Większa część zagadnień związanych z bezpieczeństwem w ostatnim wyborczym programie dotyczy aktualnych problemów. Również, co istotne, w wielu punktach

pokrywają się one z postulatami Polski 2050 Szymona Hołowni, co można zauważyć zwłaszcza we wspólnie opublikowanym dokumencie – „12 Gwarancji Trzeciej Drogi” (2023).

Wnioski

Pozycja Polski w otoczeniu międzynarodowym uwarunkowana jest zespołem czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Czynniki zewnętrzne to: stosunki z sąsiadami, sojusze zewnętrzne, bilateralne i wielostronne oraz bezpieczeństwo zbiorowe. Do czynników wewnętrznych należą: spójność wewnętrzna narodu, skala poparcia społecznego dla rządzących, a zwłaszcza wydolność ekonomiczna państwa, która daje podstawy do należącego wyposażenia armii – jako siły obronnej przed napaścią z zewnątrz. Ludowcy traktują armię jako siłę obronną narodu przepełnioną duchem demokracji, wiernej służby państwu, niebędącą wykładnikiem interesów jednej warstwy społecznej czy orientacji politycznej. Armia powinna być apolityczna, złożona przynajmniej w 50% z kadry zawodowej, dobrze wyposażona technicznie, sprawna organizacyjnie, podporządkowana zwierzchnim władzom państwowym. Polityka obronna stanowi najwyższy priorytet funkcjonowania państwa.

Sumując rozważania dotyczące współczesnej myśli politycznej ruchu ludowego na temat problemu bezpieczeństwa Polski, należy skonstatować, że międzynarodową pozycję Polski i jej bezpieczeństwo określają: przyjazne stosunki z sąsiadami, integracja ze strukturami euroatlantyckimi oraz współpraca z innymi państwami na zasadzie równi z równymi.

Ludowcy jako zwolennicy „trzeciej drogi” postulują pluralizm w gospodarce, który ma również znaczenie dla bezpieczeństwa państwa. Uważają np., że własność państwowa powinna obejmować przemysł ciężki, wydobywczy, zbrojeniowy, kolej, wielkie obszary leśne, akweny. To m.in. zapewnia bezpieczeństwo funkcjonowania państwa.

Od 1990 r. PSL wypracowało rozwiązania programowe obejmujące całokształt spraw państwowych, lecz nie wszystkim kwestiom poświęcono jednakowo dużo miejsca. Najbardziej rozbudowane były zagadnienia gospodarcze, dotyczące w szczególności rolnictwa, i socjalne, a także problemy związane z warunkami i wymaganiami członkostwa Polski w strukturach NATO i UE. Głównie na tych aspektach skoncentrowano się w odniesieniu do obronności i polityki zagranicznej. Nie wypracowano natomiast spójnej wizji miejsca Polski w strukturach międzynarodowych.

Bibliografia:

- Dąbrowski, S. (1992). Przełomowa dekada 1980–1990. *Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego*, 27, 45–60.
- [Dwanaście] *12 Gwarancji Trzeciej Drogi*. (2023). Warszawa: KKW Trzecia Droga PSL – PL2050 Szymona Hołowni. Pobrane z: <https://www.psl.pl/12-gwarancji-trzeciej-drogi/>.
- Gmitruk, J. (2003). *Ruch ludowy w Polsce. Zarys dziejów*. Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.
- Gmitruk, J. (2012). Kwestia własności ziemi i bezpieczeństwa żywnościowego w programie Polskiego Stronnictwa Ludowego – Odrodzenie. W: J. Gmitruk, A. Indraszczyk, S. Stęпка (red.). *Partie i ruchy chłopskie i ludowe w Europie wobec problemów współczesności. Ziemia, rolnictwo, bezpieczeństwo* (ss. 47–77). Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Wydział Nauk Humanistycznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Grządkowski, P. (2012). Priorytety programowe Polskiego Stronnictwa Ludowego w kampaniach wyborczych do parlamentu w latach 1991–2011. W: J. Gmitruk, A. Indraszczyk, S. Stęпка (red.). *Partie i ruchy chłopskie i ludowe w Europie wobec problemów współczesności. Ziemia, rolnictwo, bezpieczeństwo* (ss. 79–93). Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Wydział Nauk Humanistycznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Indraszczyk, A. (2008). Problem bezpieczeństwa państwowego i międzynarodowego w programach polskich partii politycznych. *Doctrina. Studia społeczno-polityczne*, 5, 31–48.
- Jachymek, J. (1993). *Neoagraryzm i trzecia droga. Przebudowa i walka o nową Polskę*. Lublin: Oficyna Wydawnicza „Czas”.
- Jachymek, J. (2008). Współczesna myśl polityczna ruchu ludowego. W: E. Maj, A. Wójcik (red.). *Myśl polityczna w Polsce po 1989 roku. Wybrane nurty ideowe* (ss. 161–181). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jakiej Polski chcemy. Dokumenty programowe*. (1991). Warszawa: PSL.
- Koalicja SLD-PSL po roku (dorobek, problemy, wnioski)*. (1994). Warszawa: PSL.
- V Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*. (1997). Warszawa: PSL.
- VI Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*. (1998). Warszawa: PSL.
- VII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*. (2000). Warszawa: PSL.
- VIII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty programowe*. (2004). Warszawa: PSL.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (1997). Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483.
- Krzyszczonowicz, A. (1999). *Krok po kroku. Polska droga do NATO 1989–1999*. Kraków: Znak.
- Łukaszewicz, A. (2001). Nauka, innowacje, technologia. W: M. Dobroczyński, A. Jasińska (red.). *Wiek wielkich przemian* (ss. 71–88). Warszawa–Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Nadzwyczajny IX Kongres PSL. „Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans”. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa 15 kwietnia 2007 r.* (2007). Warszawa: PSL.

- Narodowe priorytety PSL na lata 2007–2011. Komitet Wyborczy PSL Warszawa 2007.* (2007). Warszawa: PSL.
- O kształtowanie szans rozwoju dla Polski. IV Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Uchwała programowa. (1995). W: *O kształtowanie szans rozwoju dla Polski. Dokumenty programowe.* Warszawa: PSL.
- Program polityczny i społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego (w ujęciu tezewym).* (1990). Warszawa: PSL.
- Program polityczny i społeczno-gospodarczy. Deklaracja ideowa.* (1996). Warszawa: PSL.
- Program Polskiego Stronnictwa Ludowego 2023.* (2023). Pobrane z: <https://www.psl.pl/program/>.
- Program społeczno-gospodarczy Polskiego Stronnictwa Ludowego. VIII Kongres PSL, Warszawa 23 X 2004.* (2004). Warszawa: PSL.
- Program. Punkty dla Polski – kierunki prezydentury Waldemara Pawlaka. (2012). W: I. Słodkowska, M. Dołbakowska (red.). *Wybory prezydenckie 2010. Programy kandydatów* (ss. 135–146). Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa 15 kwietnia 2007.* (2007). Warszawa: PSL.
- Stenogram XI Nadzwyczajnego Kongresu ZSL „Kongresu Odrodzenia Ruchu Ludowego”, 27–29 XI 1989. (1989). Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, PSL – Odrodzenie, sygn. 11-13.
- Szamik, J. (2016). *Polskie Stronnictwo Ludowe 1990–2005.* Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.
- Wójciak, K. (2012). Bezpieczeństwo ekologiczne w działalności Polskiego Stronnictwa Ludowego w latach 2004–2011. W: J. Gmitruk, A. Indraszczyk, S. Stęпка (red.). *Partie i ruchy chłopskie i ludowe w Europie wobec problemów współczesności. Ziemia, rolnictwo, bezpieczeństwo* (ss. 123–143). Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Wydział Nauk Humanistycznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Wystąpienie Posła Janusza Dobrosza. (1998). W: *Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu RP III Kadencji. Posiedzenie nr 13. 4 i 5 marca 1998* (ł. 86–87). Pobrane z: <https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy3.nsf/main?OpenForm&Seq=1#top>.
- Wystąpienie Posła Romana Jagielińskiego. (1998). W: *Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu RP III Kadencji. Posiedzenie nr 1. 4 i 5 marca 1998* (ł. 99–100). Pobrane z: <https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy3.nsf/main?OpenForm&Seq=1#top>.
- Wystąpienie Premiera Waldemara Pawlaka. (1992). W: *Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu RP I Kadencji. Posiedzenie nr 19. 1, 2, 3 i 4 lipca 1992* (ł. 7–13). Pobrane z: <https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/main?OpenForm&Seq=1#top>.
- Wystąpienie Premiera Waldemara Pawlaka. (1993). W: *Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu RP II Kadencji. Posiedzenie nr 2. 8, 9 i 10 listopada 1993* (ł. 4–13). Pobrane z: <https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/main?OpenForm&Seq=1#top>.
- Żywią, bronią, gospodarują. Dokumenty programowe.* (1993). Warszawa: PSL.